

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erik Forsberg

Strafflindring vid utredningsmedverkan

En analys av underrättspraxis i mordfall

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Anders Sjögren

Termin: HT 2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Forskningsläge	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Metod och material	7
1.5.1 Metod	7
1.5.2 Perspektiv	7
1.5.3 Material	8
1.6 Disposition	9
2 PÅFÖLJDSSYSTEMET	10
2.1 Straffvärde	10
2.2 Straffmättningsvärde	11
3 BILLIGHETSSKÄLEN	12
3.1 Billighetsskålet utredningsmedverkan	13
3.1.1 Bedömningen av lämnade uppgifter	14
4 TILLÄMPNING I UNDERRÄTTER	16
4.1 B 3278-16 – C.M.A	16
4.1.1 Eksjö tingsrätt	16
4.1.2 Göta hovrätt	17
4.2 B 7338-18 – P.O	17
4.2.1 Solna tingsrätt	17
4.2.2 Svea hovrätt	18
4.3 B 4603-18 – B.P	18
4.3.1 Göteborgs tingsrätt	18
4.3.2 Hovrätten för Västra Sverige	19

4.4	B 9741-18 – M.G	19
4.4.1	Solna tingsrätt	19
4.4.2	Svea hovrätt	19
4.5	B 5412-19 – A.N	20
4.5.1	Värmlands tingsrätt	20
4.5.2	Hovrätten för Västra Sverige	21
4.6	B 3768-20 – G.T	21
4.6.1	Varbergs tingsrätt	21
4.6.2	Hovrätten för Västra Sverige	22
4.7	B 9311-21 – H.A	22
4.7.1	Södertörns tingsrätt	22
4.7.2	Svea hovrätt	23
4.8	B 2382-21 – L.H	23
4.8.1	Blekinge tingsrätt	23
4.8.2	Hovrätten över Skåne och Blekinge	24
4.9	Sammanfattande reflektioner	24
5	SLUTSATS OCH ANALYS	27
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	33

Summary

This thesis aims to analyze how the rule in chapter 29 article 5 number 5 of the Swedish Penal Code regarding sentence mitigation due to the suspect's contribution to the investigation is applied in murder cases. To receive sentence mitigation the suspect must provide information of essential importance relative to the investigation. The main purpose of this thesis is to establish the level of participation needed to fulfill the requirement of essential importance.

This thesis also adopts a perspective of legal certainty and predictability, which is especially relevant regarding one of the provision's pronounced purposes, namely to act as an incentive for suspects to participate in the investigation of their crime. The application of the provision is examined through a study of relevant sources of law in addition to an analysis of lower court murder cases. The lower courts seem to maintain a generally conservative approach towards this type of sentence mitigation. It is also noted that the assessment varies greatly in different cases, furthermore the judgements often lack a more developed account of the underlying reasoning.

The construction of the provision allows courts a broad margin of discretionary assessment. In practice this leads to shortcomings regarding predictability, which in turn leads to failure regarding the objective of creating incentive for participation. To reach the sought results the application of this provision should be further clarified.

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar hur medverkan till utredningen av egen brottslighet i 29 kap. 5 § första stycket 5 brottsbalken tillämpas i mordfall. För att straffflintring ska medges i det enskilda fallet krävs att den tilltalades medverkan varit av väsentlig betydelse för utredningen. Ett övergripande syfte är således att slå fast vad som krävs för att medverkan ska anses uppfylla detta krav på väsentlig betydelse.

Uppsatsen anlägger ett förutsebarhetsperspektiv, vilket är särskilt relevant i förhållande till ett av bestämmelsens uttalade ändamål, nämligen att skapa ett incitament för utredningsmedverkan. Bestämmelsens tillämpning granskas utifrån rättskällorna samt en analys av underrättsdomar i mordfall. Underrätterna har visat sig ha ett mycket restriktivt förhållningssätt när de tillämpar bestämmelsen, vidare konstateras att bedömningen varierar kraftigt från fall till fall och ofta saknar en mer utförlig motivering.

Bestämmelsens utformning innebär att domstolarna har ett stort utrymme för skönmässig bedömning. I praktiken leder detta till brister avseende förutsebarhet, vilket också får till följd att det incitamentsskapande ändamålet inte uppfylls. För att få önskat genomslag bör bestämmelsens tillämpning förtydligas.

Förkortningar

HovR
Prop.
SOU
TR

Hovrätt
Proposition
Statens offentliga utredningar
Tingsrätt

1 Inledning

1.1 Bakgrund

De så kallade billighetsskälerna i 29 kap. 5 § brottsbalken tar sikte på omständigheter kring den tilltalades person som skäligen måste beaktas vid påföljdsbestämningen.

På senare tid har den rättspolitiska debatten kring kriminalitet alltmer kommit att kretsa kring den straffrättsliga verktygslådan, närmare bestämt hur man ska få misstänkta att i större utsträckning medverka till utredningen av brott. Ett sådant verktyg, med följande lydelse, infördes under 2015 i form av ett andra led i 29 kap. 5 § femte punkten brottsbalken.

*”Vid straffmätningen ska rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta [...] om den tilltalade frivilligt angett sig eller **lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet**”*

Stadgandet är tänkt att verka som ett konkret incitament för brottsmisstänkta att delta vid utredningen av det egna brottet, i utbyte mot en lindrigare påföljd.¹ Incitamentsaspekten torde bli särskilt påtaglig när det kommer till allvarigare brott, exempelvis de med livstids fängelse i straffskalan. I sådana fall kan utredningsmedverkan vara en av få möjligheter för den tilltalade att påverka sin situation.

Strafflindringsgrunden har emellertid tillämpats i relativt ringa utsträckning. Enligt statistik från domstolsverket förekom utredningsmedverkan i domskälerna till färre än 100 domar under åren 2015–2018.²

¹ Prop. 2014/15:37, s. 18.

² SOU 2019:38 s. 108.

Flertalet åklagare är av uppfattningen att bestämmelsen måste bli mer känd för att få genomslag. Vidare har Sveriges advokatsamfund anfört att det ur den misstänktes perspektiv råder bristande förutsebarhet avseende om utredningsmedverkan faktiskt leder till strafflindring i praktiken.³ Åklagarmyndigheten har också efterfrågat vägledande uttalanden om vilken medverkansgrad som krävs för strafflindring samt strafflindringens omfattning.⁴

Drygt sex år har nu gått sedan bestämmelsens tillkomst. Mot bakgrund av ovan är det relevant att utvärdera dess tillämpning i praktiken, med särskild fokus på eventuella brister avseende förutsebarhet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Framställningens övergripande syfte är att granska hur strafflindring vid utredningsmedverkan har tillämpats av underinstanser i mordfall. Av särskilt intresse är huruvida tillämpningen i underinstanserna kan uppfattas som konsekvent och förutsebar, och om bestämmelsen lyckas med sitt ändamål att skapa incitament för utredningsmedverkan.

Uppsatsens syfte uppfylls genom att besvara följande konkreta frågeställningar.

- Vad krävs för att medverkan ska anses ha väsentlig betydelse för utredningen?
- Hur bedömer underinstanserna utredningsmedverkan i de studerade mordfallen?

³ Rapporten *Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet*. En kartläggning, Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Stockholm, december 2016, s. 22 f.

⁴ *Prioriterade prejudikatfrågor 2021*, Åklagarmyndigheten, s. 3.

1.3 Forskningsläge

Ett centralt verk när det kommer till billighetsskäl är Jack Ågrens *Billighetsskäl i 29:5 – Berättigande och betydelse vid Påföljdsbestämningen*. Avhandlingen utgavs 2013 vilket innebär att utredningsmedverkan, som tillkom år 2015, inte tas upp i större utsträckning. Utredningsmedverkan behandlas i ett kort avsnitt i *Att bestämma påföljd för brott*, som dock inte innefattar några mer ingående reflektioner kring bestämmelsen. Sammantaget kan sägas att det saknas mer djupgående forskning avseende just medverkansinstitutet.

1.4 Avgränsningar

Ett system med kronvittnen diskuteras ofta i samband med medverkansinstitutet, men tas inte upp här. Självangivelse är av naturliga skäl nära förknippat med utredningsmedverkan men diskuteras inte här i större utsträckning, förutom då det är av relevans inför de analyserade rättsfallen. Påföljdssystemet beskrivs endast översiktligt i relevanta delar. Då uppsatsen behandlar brottslighet med fängelse som enda möjliga påföljd bortses från frågan om val av påföljd.

Utredningsmedverkan kan givetvis bli aktuellt i förhållande till en mängd brottstyper, men här undersöks enbart tillämpningen i mordfall. Det är fråga om ett brott som i många fall är svårutrett vilket gör att den tilltalades uppgifter kan få stor betydelse för slutresultatet. Vidare kan en fällande dom leda till mycket långa fängelsestraff, vilket därmed också kan aktualisera en förhållandevis omfattande strafflindring om den tilltalade medverkar. Mot denna bakgrund får brottstypen anses lämplig för en undersökning av denna karaktär.

1.5 Metod och material

1.5.1 Metod

Framställningen tar sin utgångspunkt i den rättsdogmatiska metoden, det vill säga en utredning av ett rättsligt fenomen genom tillämpning och tolkning av de vedertagna rättskällorna. Medverkansinstitutet kartläggs således utifrån hur det uppenbarar sig i lagstiftning, praxis, förarbeten samt doktrin.⁵

Den rättsdogmatiska metoden ter sig emellertid ointresserad av normernas tillämpning hos exempelvis underrätter och myndigheter. Detta då sådana betraktelser inte är av omedelbar relevans för rekonstruktionen av normen, som företas endast utifrån rättskällorna. Detta förhållande är dock inte ägnat att förringa betydelsen av sådana omvärldsbetraktelser, som kan tillföra rättsdogmatiken konstruktiv kritik.⁶

Det råder brist på vägledande prejudikat avseende utredningsmedverkan under den relevanta tidsperioden. Därför görs i viss utsträckning avsteg från den rent rättsdogmatiska metoden genom analysen av underrättsavgöranden. I denna del tillämpas rättsanalytisk metod, som i högre grad tillåter analys utöver fastställandet av gällande rätt samt ger större utrymme att rikta kritik mot rådande rättsläge.⁷

1.5.2 Perspektiv

Uppsatsen antar ett förutsebarhetsperspektiv. Förutsebarhet innebär i sammanhanget, något förenklat, att det ska vara möjligt att förutspå konsekvenserna av ett visst agerande.⁸ Förutsebarhet får vidare anses vara ett av rättssäkerhetens fundament.⁹ Det är också en grundläggande

⁵ Nääv & Zamboni, 2018, s. 21.

⁶ Nääv & Zamboni, 2018, s. 24.

⁷ Sandgren, 2021, s. 54.

⁸ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, 2018, s. 27.

⁹ Zila, 1990, s. 284.

förutsättning för den enskildes möjligheter att göra rationella val.¹⁰ Kravet på förutsebarhet i den straffrättsliga kontexten ska inte begränsas endast till lagtexten, utan ska också åtminstone i viss mån omfatta även andra rättskällor. I de fall där domstolarna getts utrymme till en mer skönsmässig bedömning måste de också eftersträva enhetlighet och därigenom en förutsebar tillämpning.¹¹

Att inkomma med uppgifter om det egna brottet ökar naturligtvis sannolikheten för en fällande dom, utredningsmedverkan innebär således ett risktagande från den tilltalades sida i syfte att få ett lindrigare straff. Graden av förutsebarhet är mycket väsentligt just i detta sammanhang då den tilltalade har ett befogat intresse av att i någon utsträckning kunna förutspå hur dennes medverkan till utredningen av det egna brottet kan komma att värderas av domstol. Förutsebarhetsaspekten är därmed också särskilt relevant om det avsedda incitamentsskapande syftet ska förverkligas.

1.5.3 Material

De studerade underrättsdomarna har inhämtats från databaserna JUNO och Infotorg genom en sökning på 29 kap. 5 § första stycket 5. Samtliga domar i mordfall under den relevanta tidsperioden 2015–2021 där utredningsmedverkan tas upp har inkluderats. Andra brottstyper samt mål där endast självangivelse aktualiserats har sällats bort. Det är fråga om åtta fall som har prövats i såväl tingsrätt som hovrätt, underlaget för rättsfallsanalysen är således totalt 16 domar.

Avsnittet om påföljdssystemet utgår från Josef Zilas och Nils Jareborgs *Straffrättens påföljdslära* samt Martin Borgekes och Mikael Forsgrens *Att bestämma påföljd för brott*. Den sistnämnda har också varit behjälplig i förhållande till avsnittet om billighetsskälen, tillsammans med Jack Ågrens

¹⁰ Asp & Ulväng, 2013, s. 52.

¹¹ Ågren, 2013, s. 90.

avhandling *Billighetsskäl i 29:5 – Berättigande och betydelse vid påföljdsbestämningen*. I övrigt utgår framställningen i stor utsträckning från bestämmelsens förarbeten, framför allt propositionen 2014/15:37, *Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet* samt utredningsbetänkandet SOU 2012:34, *Nya påföljder*.

1.6 Disposition

Framställningen inleds med en översiktlig redogörelse för påföljdssystemet, följt av ett avsnitt om billighetsskäl och en närmare granskning av utredningsmedverkan. Därefter följer ett avsnitt som redogör för och analyserar mordfall i underinstanser där utredningsmedverkan har aktualiserats. Till sist redovisas analys och slutsatser.

2 Påföljdssystemet

För att studera billighetsskäl är det nödvändigt att belysa kontexten för dess tillämpning. Detta avsnitt redogör således för påföljdsbestämningens huvuddrag och hur billighetsskäl passar in i processen. Jag bortser från vissa aspekter så som den tilltalades ungdom och flerfaldig eller tidigare brottslighet som inte har någon omedelbar påverkan på tillämpningen av billighetsskäl.

2.1 Straffvärde

Enligt 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken ska straff bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets straffvärde, med beaktande bland annat av intresset av en enhetlig rättstillämpning. Straffvärde kan vara av abstrakt eller konkret karaktär. Det förstnämnda syftar på straffskalan för ett visst brott i förhållande till andra brott medan det konkreta straffvärdet avser svårheten av ett visst brott i det enskilda fallet, i förhållande till andra gärningar med samma rubricering.¹²

Det första steget i bedömningen är således fastställandet av tillämplig straffskala, som återfinns i den relevanta straffbestämmelsen. I detta skede kan det också bli aktuellt att utifrån så kallade brottsinterna faktorer slå fast vilken grad gärningen tillhör, om det är fråga om ett gradindelade brott.¹³

Enligt bestämmelsens andra stycke ska vid straffvärdebedömningen beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett samt vilka avsikter eller motiv som denne har haft. Det ska också särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Vidare ska mer generella förmildrande

¹² Jareborg & Zila, 2017, s. 105 f.

¹³ Borgeke & Forsgren, 2021, s. 46.

eller försvårande omständigheter beaktas enligt 29 kap. 2-3 §§ brottsbalken. Dessa omständigheter tillsammans kallas för brottsexterna faktorer och kan ibland överlappa med de brottsinterna, det är då viktigt att omständigheten i fråga bara beaktas vid ett tillfälle.¹⁴

2.2 Straffmättningsvärde

Sedan det konkreta straffvärdet för den aktuella gärningen fastställts återstår vissa ytterligare spørsmål, exempelvis eventuell tidigare brottslighet enligt 29 kap. 4 § brottsbalken samt om det föreligger några billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § brottsbalken. Här är det alltså fråga om omständigheter som har mer att göra med brottslingens straffbarhet som person, snarare än gärningen i sig. Efter att dylika omständigheter beaktats i förhållande till straffvärdet landar bedömningen i vad som i doktrin har kommit att kallas för straffmättningsvärde.¹⁵ Straffmättningsvärdet uttrycks i ett visst antal penning- eller dagsböter, en viss tids fängelsestraff eller fängelse på livstid.¹⁶

¹⁴ Borgeke & Forsgren, 2021, s. 47.

¹⁵ Jareborg & Zila, 2017, s. 106 f.

¹⁶ Borgeke & Forsgren, 2021, s. 52.

3 Billighetsskälen

Billighetsskälen infördes i samband med 1989 års påföljdsbestämningsreform. Före denna reform utgick påföljdsbestämningen i stor utsträckning från ett mer resultatorienterat synsätt, med särskild fokus på prevention. Under denna tidigare ordning fanns, med hänvisning till just preventionshänsyn, ett tämligen stort utrymme att beakta omständigheter hänförliga till den tilltalades person. Då reformen innebar att man övergav prevention som utgångspunkt för påföljdsbestämningen infördes billighetsskälen, i syfte att även fortsättningsvis kunna beakta omständigheter kring den tilltalades person. Denna nya konstruktion motiveras således inte av preventionshänsyn, utan snarare av att resultatet för den tilltalade riskerar att bli oskäligt eller obilligt om inte vissa omständigheter beaktas.¹⁷ Påföljdssystemet kräver kompromisser mellan intressen som drar åt olika håll. När det kommer till billighetsskälen kan sägas att dess beaktande innebär ett fränsteg från exempelvis proportionalitets- och ekvivalensprinciperna till förmån för bland annat humanitetsprincipen.¹⁸

Billighetsskälen innebär alltså att domstolen i förekommande fall ska döma till en lindrigare påföljd än den som följer av straffvärdet. Förekomsten av billighetsskäl är således en av flera faktorer som beaktas vid fastställandet av straffmättningsvärdet samt vid påföljdsvalet.¹⁹ Domstolens bedömning av billighetsskälen är av skönsmässig karaktär. Ågren anför i sin avhandling att det relativt stora utrymmet till skönsmässig bedömning innebär ett högre krav på utförlig domskrivning, i syfte att upprätthålla en enhetlig rättstillämpning.²⁰

¹⁷ Borgeke & Forsgren, 2021, s. 259 f.

¹⁸ SOU 2012:34 band 3 s. 225.

¹⁹ Borgeke & Forsgren, 2021, s. 263 f.

²⁰ Ågren, 2013, s. 319.

Billighetsskälens tillämpning ska enligt förarbetena ske med försiktighet, för att undvika oenhetlig praxis eller sociala orättvisor.²¹ Motiveringen för denna restriktivitet har kritiserats av Borgeke och Forsgren, som anser att risken för oenhetlig praxis är ett svagt skäl för restriktivitet om billighetsskälens faktiskt ska få genomslag i praktiken. De anser inte heller att risken för sociala orättvisor är särskilt påtaglig.²² De anför vidare att Högsta domstolens tillämpning indikerar att billighetsskälens endast ska ses som en säkerhetsventil för att undvika oskäliga resultat av en striktare rättstillämpning. Borgeke och Forsgren delar inte denna uppfattning om rättsläget, de är av den kontrasterande ståndpunkten att billighetsskälens bör få en rimligt generös tillämpning.²³

Det är i sammanhanget relevant att ytterligare restriktivitet råder när det gäller billighetsskälens inverkan på valet mellan tidsbestämt fängelsestraff och fängelse på livstid. Detta följer av Högsta domstolens avgörande i målet ”Mordet med hanteln”. Högsta domstolen anför däri att det på grund av den potentiellt betydande skillnaden i avtjänandetid måste röra sig om billighetsskäl av särskilt påtaglig natur för att få genomslag vid bedömningen.²⁴

3.1 Billighetsskålet utredningsmedverkan

År 2015 tillfogades punkten om självangivelse i 29 kap. 5 § brottsbalken ett ytterligare led, som föreskriver strafflindring om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Som skäl för bestämmelsens införande uppgavs i propositionen att medverkan ger uttryck för ansvarstagande från den tilltalades sida, som tar avstånd från den brottsliga gärningen och gör en ansats att ställa till rätta. Ett sådant önskvärt beteende från den tilltalades sida ansågs värt att premiera, i form av ett

²¹ Prop. 1987/88:120 s. 90.

²² Borgeke & Forsgren, 2021, s. 264.

²³ Borgeke & Forsgren, 2021, s. 265.

²⁴ Högsta domstolen, mål B 6852-20, dom 2021-07-14, p 28.

konkret incitament för medverkan i form av strafflindring. Den tilltalades medverkan ansågs vidare kunna leda till att brottsutredningen effektiviseras och att lagföring kan ske snabbare, vilket indirekt kan öka allmänhetens tilltro till rättsväsendet.²⁵

3.1.1 Bedömningen av lämnade uppgifter

Det är domstolen som förfogar över påföljdsbestämningen och därmed också frågan om strafflindring. Det vidtas inte några särskilda åtgärder under förundersökningen i samband med att den tilltalade väljer att medverka, domstolen får alltså självständigt utifrån förundersökningsprotokollet försöka utröna om medverkan har förekommit och vilken betydelse denna ska tillskrivas.²⁶ I förarbetena framgår uttryckligen att billighetsskälet inte ska förväxlas med åtaluppställning, eller så kallad plea-bargaining.²⁷

För att strafflindring ska ske i ett enskilt fall krävs att de uppgifter som lämnats har haft väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Vidare måste uppgifterna vara av sådan dignitet att det talar för en påtaglig justering av påföljden. Mer specifikt krävs att utredningen i något väsentligt avseende har påskyndats eller underlättats. Medverkan ska som utgångspunkt innefatta en redogörelse för händelseförloppet, särskild vikt läggs vid konkreta uppgifter som exempelvis var stöldgodset finns när det är fråga om stöldbrottslighet.²⁸

Strafflindring kan i de flesta fall inte bli aktuellt om den tilltalade tagits på bar gärning eller inkommer med uppgifter först när utredningen nått så långt att bevisningen mot denne redan är övertygande. Huruvida uppgifterna är av

²⁵ Prop. 2014/15:37, s. 18.

²⁶ Prop. 2014/15:37, s. 25 f.

²⁷ SOU 2012:34 band 3 s. 227.

²⁸ Prop. 2014/15:37, s. 21.

väsentlig betydelse avgörs alltså i förhållande till utredningsläget vid uppgiftslämnandet.²⁹

Det är däremot inte en nödvändig förutsättning att den tilltalade erkänner brott. En tilltalad kan erkänna och lämna uppgifter om ett visst händelseförlopp men samtidigt bestrida åklagarens rent rättsliga bedömning av händelsen. Medverkan ska således bedömas enbart utifrån lämnade uppgifter kring de faktiska omständigheterna. Likaledes torde ett erkännande i sig själv utan vidare uppgiftslämnande inte utgöra utredningsmedverkan i bestämmelsens mening.³⁰

Utredningsmedverkan har alldeles nyligen varit föremål för prövning i Högsta domstolen. I avgörandet ”Narkotikadistributören” anförs att kravet på lämnade uppgifters väsentliga betydelse för utredningen inte ska ges en alltför konkret innebörd, det ska inte heller krävas att medverkan lett till ett resultat som inte annars kunnat uppnås. Inte heller ska det behöva påvisas att utredningen faktiskt kunnat genomföras snabbare, då en sådan ordning förutsätter hypotetiska resonemang och riskerar att få oförutsebara effekter. Det ska vara tillräckligt att den tilltalades uppgifter varit ägnade att på något väsentligt sätt föra utredningen framåt.³¹ Domen meddelades så sent som i juni 2021 och har således inte kommit att påverka underrätternas tillämpning i större utsträckning ännu. Prejudikatet omnämns endast i en av de studerade underrättsdomarna.

²⁹ Prop. 2014/15:37, s. 22.

³⁰ Prop. 2014/15:37, s. 23.

³¹ Högsta domstolen, mål B 6249-20, dom 2021-06-30, p 21.

4 Tillämpning i underrätter

I detta kapitel redogörs för åtta mordfall där utredningsmedverkan har aktualiserats. Inledningsvis tas omständigheterna i målet upp, följt av en kortfattad redogörelse för relevanta delar av de respektive underrätternas domskäl. Mina egna reflektioner kring rättsfallen tas upp avslutningsvis i en sammanfattande kommentar.

4.1 B 3278-16 – C.M.A

C.M.A bodde vid gärningstillfället på en flyktingförläggning tillsammans med sin hustru A.H samt det gemensamma barnet S.N. C.M.A uppgav i rätten att hustrun berättade för honom att hon träffat en ny man och hade för avsikt att skilja sig omgående. C.M.A tappar i detta skede behärsknigen och tar ett strygrepp runt A.H:s hals. A.H avlider av våldet. I nära anslutning till gärningen ber C.M.A några grannar på boendet att kontakta polisen då han bragt sin hustru om livet.³² C.M.A angav således sig själv och bidrog till utredningen under hela förundersökningen.³³

4.1.1 Eksjö tingsrätt

C.M.A döms av tingsrätten till livstids fängelse. Frågan om något billighetsskäl föreligger tas upp under rubriken ”Dråp eller mord?”, det vill säga i samband med fastställandet av gärningens rubricering.³⁴ Tingsrätten konstaterar att ”Det finns i utredningen inget stöd för att det finns någon förmildrande omständighet överhuvudtaget (jfr 29 kap. 5 § BrB)”, vilket leder till slutsatsen att gärningen rubriceras som mord.³⁵

³² Eksjö TR, mål B 1004-16, dom 2016-11-24, s. 7 f.

³³ Göta HovR, mål B 3278-16, dom 2017-02-03, s. 7.

³⁴ Eksjö TR, mål B 1004-16, dom 2016-11-24, s. 45.

³⁵ Eksjö TR, mål B 1004-16, dom 2016-11-24, s. 48.

4.1.2 Göta hovrätt

Hovrätten anser att straffvärdet för gärningen inte kan bestämmas till livstids fängelse, utan snarare landar på arton års fängelse. Hovrätten beaktar vidare det faktum att C.M.A angett sig själv genom att ha förmått grannar att kontakta polisen, samt att han redan från början lämnat uppgifter som bidragit till att klarlägga omständigheterna kring gärningen. Fängelsestraffet bestäms till sjutton år, straffflindringen uppgår således till ett år i förhållande till det fastslagna straffvärdet.³⁶

4.2 B 7338-18 – P.O

Den tilltalade P.O hade tidigare haft ett förhållande med J.T. Dagen för den aktuella gärningen hade de beslutat att ses för att diskutera sin tidigare relation. Under mötet uppstår en dispyt som utmynnar i att P.O tar strygrepp på J.T, som blir medvetlös till följd av våldet. P.O ringer omedelbart till SOS Alarm. Polis och ambulans anländer kort därpå till platsen, men J.T:s liv går inte att rädda. P.O grips av polisen.³⁷

4.2.1 Solna tingsrätt

Tingsrätten bedömer att brottets straffvärde klart överstiger fängelse i fjorton år. Det konstateras att P.O kort efter gärningen ringde SOS Alarm samt redan från början lämnat uppgifter som bidragit till att klarlägga omständigheterna kring gärningen. De finner att straffmättningsvärdet därmed uppgår till fjorton år.³⁸ Då straffvärdet för gärningen inte har redovisats i konkreta ordalag går det inte att utröna straffflindringens exakta omfattning, det står emellertid klart att den tilltalade faktiskt erhöll straffflindring med hänvisning till självangivelse och utredningsmedverkan.

³⁶ Göta HovR, mål B 3278-16, dom 2017-02-03, s. 7.

³⁷ Solna TR, mål B 1127-18, dom 2018-06-29, s. 6 f.

³⁸ Solna TR, mål B 1127-18, dom 2018-06-29, s. 20.

4.2.2 Svea hovrätt

Hovrätten bedömer att gärningens straffvärde uppgår till fängelse på fjorton år. Det konstateras att P.O angivit sig själv samt medverkat i utredningen, däremot anförs väldigt kortfattat att medverkan inte har varit av sådan dignitet att straffflindring kan komma i fråga på den grunden. Med hänvisning till självangivelsen bestäms straffmättningsvärdet till tretton år.³⁹

4.3 B 4603-18 – B.P

I slutet av december 2017 påträffas den avlidne P.N:s kropp vid ett koloniområde i Göteborg.⁴⁰ Genom hemlig avlysning av elektronisk kommunikation lyckas polisen säkra bevisning gentemot B.P, som visar sig ha varit på plats vid den tidpunkt då P.N mördades. B.P grips och lämnar efter några månader i häkte förhållandevis omfattande uppgifter om gärningen, han berättar exempelvis om motivbild samt var mordvapnet finns. Han hävdar dock att han skjutit P.N i nödvärn.⁴¹ I det här fallet var det inte fråga om någon självangivelse, det framgår att det snarare var en ren slump som gjorde att B.P greps.⁴²

4.3.1 Göteborgs tingsrätt

Tingsrätten fastställer straffvärdet till 16 års fängelse och dömer helt i enlighet med detta. Frågan om straffflindring tas inte upp.⁴³

³⁹ Svea HovR, mål B 7338-18, dom 2018-08-31, s. 6 f.

⁴⁰ Göteborgs TR, mål B 3316-18, dom 2018-09-20, s. 5.

⁴¹ Göteborgs TR, mål B 3316-18, dom 2018-09-20, s. 17 f.

⁴² Göteborgs TR, mål B 3316-18, dom 2018-09-20, s. 20.

⁴³ Göteborgs TR, mål B 3316-18, dom 2018-09-20, s. 21.

4.3.2 Hovrätten för Västra Sverige

B.P:s utredningsmedverkan blir föremål för prövning i hovrätten. Rätten anser dock att uppgifterna lämnats vid en tidpunkt då det redan fanns betydande bevisning mot den tilltalade, samt att uppgiftslämnandet enbart kom som en reaktion på att åklagaren redovisade det ganska goda bevisläget. Hovrätten bedömer därmed att det saknas förutsättningar för strafflindring.⁴⁴

4.4 B 9741-18 – M.G

M.G var inneboende hos L.I och hade under en period misslyckats med att betala hyra, de hade därför kommit överens om att han skulle flytta ut. Ett par dagar före utflyttningsdatumet fick L.I besök av M.G. Efter en stunds umgänge gick M.G tillbaka till sig, men återvände dock kort därpå till L.I:s rum. Han ringde på och när dörren öppnades attackerade han omedelbart L.I med kniv. L.I flydde in till en granne som ringde till SOS Alarm. Polis och ambulans kom till platsen, L.I:s liv kunde dock inte räddas. M.G påträffades i L.I:s badkar, han erkände omedelbart gärningen.⁴⁵

4.4.1 Solna tingsrätt

Tingsrätten tar inte upp frågan om utredningsmedverkan utan dömer helt enligt straffvärdet som uppskattas till fängelse på 17 år.⁴⁶

4.4.2 Svea hovrätt

Hovrätten medger att M.G givit en förbehållslös redogörelse för sitt agerande vid gärningstillfället. M.G:s medverkan anses emellertid inte ha varit av en sådan väsentlig betydelse i förhållande till i utredningen i övrigt

⁴⁴ HovR för Västra Sverige, mål B 4603-18, dom 2018-11-28, s. 5.

⁴⁵ Solna TR, mål B 3629-18, dom 2018-10-08, s. 6 ff.

⁴⁶ Solna TR, mål B 3629-18, dom 2018-10-08, s. 15.

att straffflindring aktualiseras på den grunden. M.G anses inte heller ha angivit sig själv, då det var en granne som kontaktade SOS Alarm. Hovrätten gör samma bedömning som tingsrätten avseende straffvärde och dömer M.G till 17 års fängelse.⁴⁷

4.5 B 5412-19 – A.N

A.N anlände som asylsökande till Sverige år 2015 och fick ganska snart en god kontakt med en av sina lärare, I.G. Efter en tid inledde de en sexuell relation. Under 2019 var A.N i mycket dåligt skick psykiskt, han kände sig panikslagen och paranoid och uppger att han ibland, av oklar anledning, kände sig rädd för I.G.⁴⁸

Den aktuella kvällen skulle A.N sova över hos I.G. I samband med sänggåendet hade de samlag. A.N uppger att han kort därpå tappade självkontrollen och tog ett strypgrepp med ena armen runt I.G:s hals och vred om. I.G avled sedermera av en halskotpelarfraktur.⁴⁹ A.N ringde omedelbart till SOS Alarm och kunde gripas efter några timmar.⁵⁰

4.5.1 Värmlands tingsrätt

Tingsrätten konstaterar att A.N har lämnat uppgifter som bidragit till att händelseförloppet har kunnat klarläggas. Rätten anser dock att de lämnade uppgifterna inte inneburit att utredningen i väsentligt avseende påskyndats eller underlättats. Straffflindring på denna grund blir därmed inte aktuellt.⁵¹ A.N döms till fängelse i 11 år.⁵²

⁴⁷ Svea HovR, mål B 9741-18, dom 2018-12-14, s. 5.

⁴⁸ Värmlands TR, mål B 3021-19, dom 2019-10-31, s. 6 f.

⁴⁹ Värmlands TR, mål B 3021-19, dom 2019-10-31, s. 7 f.

⁵⁰ Värmlands TR, mål B 3021-19, dom 2019-10-31, s. 10.

⁵¹ Värmlands TR, mål B 3021-19, dom 2019-10-31, s. 17.

⁵² Värmlands TR, mål B 3021-19, dom 2019-10-31, s. 19.

4.5.2 Hovrätten för Västra Sverige

Hovrätten instämmer i tingsrättens bedömning och konstaterar att A.N:s uppgifter inte varit av väsentlig betydelse för utredning av brottet.⁵³ A.N döms till fängelse i 9 år och 6 månader.⁵⁴

4.6 B 3768-20 – G.T

G.T och C.J hade varit ett par sedan 2013. Relationen försämrades under 2019 i samband med att G.T fattade misstankar om att C.J var otrogen med kollegan J.H, samt G.T:s eskalerande alkoholkonsumtion.⁵⁵ På julafton hade G.T och C.J ett samtal om sin relation, som resulterade i att G.T omedelbart flyttade ut från den gemensamma bostaden. Sent på kvällen dagen därpå återvände G.T till bostaden och hämtade ett pumphagelgevär i garaget. Han lyckades därefter ta sig in i bostaden och sköt C.J med flera skott på nära håll vilket ledde till att C.J avled. G.T lämnade platsen och begav sig till J.H:s bostad i syfte att ta livet även av honom. G.T tillbakaträdde dock från det sistnämnda och ringde i stället till SOS Alarm för att ange sig själv.⁵⁶ Redan under detta telefonsamtal lämnade G.T en detaljerad beskrivning av händelseförloppet.⁵⁷

4.6.1 Varbergs tingsrätt

Tingsrätten anser att G.T:s erkännande och uppgiftslämnande visserligen underlättat utredningen, men det har inte varit en nödvändig förutsättning för att brottet skulle kunna utredas och G.T dömas. Tingsrätten bedömer således att självangivelsen och utredningsmedverkan med hänsyn till övriga

⁵³ HovR för Västra Sverige, mål B 5412-19, dom 2019-12-23, s. 5 f.

⁵⁴ HovR för Västra Sverige, mål B 5412-19, dom 2019-12-23, s. 2.

⁵⁵ Varbergs TR, mål B 3065-19, dom 2020-06-18, s. 9.

⁵⁶ Varbergs TR, mål B 3065-19, dom 2020-06-18, s. 10 ff.

⁵⁷ Varbergs TR, mål B 3065-19, dom 2020-06-18, s. 16.

omständigheter inte ska påverka straffmätningen. G.T döms till fängelse på livstid.⁵⁸

4.6.2 Hovrätten för Västra Sverige

Hovrätten vidgår att G.T utförligt berättat om gärningen och att bestämmelsen om strafflindring därmed är tillämplig. Vidare konstateras att G.T sannolikt inte hade kunnat dömas för förberedelse till mord på J.H utan de lämnade uppgifterna, som legat till grund för åtalet i denna del. Rätten anser detta till trots att brottslighetens svårighetsgrad medför att G.T inte kan undgå fängelse på livstid.⁵⁹

4.7 B 9311-21 – H.A

H.A och A.A hade varit gifta sedan 2013 och hade fyra gemensamma barn.⁶⁰ Den aktuella dagen uppstod en konflikt mellan de båda vilket föranledde att H.A i vredesmod knivhögg A.A upprepade gånger, vilket omedelbart ledde till hennes död.⁶¹ H.A ringde till SOS alarm och berättade att han hade dödat sin hustru. Polis anlände till platsen varmed H.A greps.⁶²

4.7.1 Södertörns tingsrätt

Mot bakgrund av att H.A angett sig själv samt medverkat i utredningen tar tingsrätten upp frågan om eventuell strafflindring. Rätten vidgår att H.A har berättat om tillvägagångssätt och dylikt men anser att uppgifterna inte har haft någon avgörande betydelse för utredningen, som i övrigt innehåller omfattande bevisning mot H.A. Någon strafflindring kommer således inte i fråga, H.A döms till fängelse på livstid.⁶³

⁵⁸ Varbergs TR, mål B 3065-19, dom 2020-06-18, s. 22 f.

⁵⁹ HovR för Västra Sverige, mål B 3768-20, dom 2020-08-31, s. 5 f.

⁶⁰ Södertörns TR, mål B 5982-21, dom 2021-07-01, s. 8.

⁶¹ Södertörns TR, mål B 5982-21, dom 2021-07-01, s. 13.

⁶² Södertörns TR, mål B 5982-21, dom 2021-07-01, s. 8.

⁶³ Södertörns TR, mål B 5982-21, dom 2021-07-01, s. 19.

4.7.2 Svea hovrätt

Hovrätten instämmer till fullo i tingsrättens bedömningar och gör således ingen egen bedömning av H.A:s utredningsmedverkan. Tingsrättens dom fastställs i sin helhet.⁶⁴

4.8 B 2382-21 – L.H

M.P anmäldes försvunnen i juli 2020 av sonen A.P. Blod från M.P påträffas i A.P och dennes sambo L.H:s gemensamma bostad samt i en båt som de disponerar. Med anledning av detta frihetsberövas paret A.P och L.H, initialt misstänkta för människorov och senare mord. Samtidigt bedrivs en omfattande sökinsats efter M.P.⁶⁵

Tre månader in i utredningen påkallar L.H ett förhör, som blir det nionde under de gångna tre månaderna. Under förhöret lämnar L.H en detaljerad redogörelse för händelseförloppet, parets motivbild samt tillvägagångssätt. Utifrån L.H:s uppgifter lyckas polisen bland annat lokalisera M.P:s kvarlevor, en resväska med viktig bevisning samt mordvapnet. L.H:s erkännande och medverkan leder till att även A.P inkommer med en i princip likalydande utsaga några månader senare.⁶⁶

4.8.1 Blekinge tingsrätt

L.H gör inför tingsrätten gällande att han lämnat uppgifter som varit av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Åklagaren å sin sida hävdar att hon skulle väckt åtal samt förväntat sig en fällande dom oberoende av L.H:s uppgifter. Tingsrätten konstaterar att L.H:s uppgifter bland annat lett till att mordvapnet har kunnat lokaliseras samt att M.P:s kropp återfunnits,

⁶⁴ Svea HovR, mål B 9311-21, dom 2021-09-01, s. 3.

⁶⁵ Blekinge TR, mål B 2028-20, dom 2021-06-15, s. 9 ff.

⁶⁶ Blekinge TR, mål B 2028-20, dom 2021-06-15, s. 11 f.

vilket sannolikt inte hade skett utan L.H:s medverkan. L.H anses ha gett ett intryck av ansvarstagande samt en vilja att ställa till rätta, vidare anser rätten att de anhöriga fått större möjlighet till avslut tack vare L.H:s medverkan. Tingsrätten landar i slutsatsen att L.H:s lämnade uppgifter har haft väsentlig betydelse för utredningen vilket beaktas på så vis att straffet bestäms till fängelse på 18 år istället för livstid.⁶⁷

4.8.2 Hovrätten över Skåne och Blekinge

Frågan om utredningsmedverkan blir central även i hovrätten. Rätten anser att det inte framstår som uteslutet att M.P:s kropp hade kunnat hittas även utan de lämnade uppgifterna. L.H:s medverkan anses dock ändå ha varit ägnad att på något väsentligt sätt föra utredningen framåt, en formulering som hämtas från HD:s avgörande i målet ”Narkotikadistributören”⁶⁸. Det konstateras att de lämnade uppgifterna därmed har varit av väsentlig betydelse, men att billighetsskälet inte är av det särskilt påtagliga slag som krävs för att döma till ett tidsbestämt fängelsestraff i stället för fängelse på livstid. L.H döms således till livstids fängelse.⁶⁹

4.9 Sammanfattande reflektioner

Mot bakgrund av rättsfallen kan konstateras att medverkansinstitutets genomslag är högst varierande i det enskilda fallet. Vissa underinstanser, exempelvis tingsrätterna i fallen med B.P respektive M.G, tar inte upp frågan om utredningsmedverkan över huvud taget. I fallet med C.M.A verkar tingsrätten ha missförstått billighetsskälens funktion vid påföljdsbestämningen, då de blandar ihop billighetsskälens funktion med för mildrande omständigheter. Detta förhållande utgör givetvis ett uppenbart hinder för en adekvat bedömning av den tilltalades utredningsmedverkan. Det ter sig

⁶⁷ Blekinge TR, mål B 2028-20, dom 2021-06-15, s. 53.

⁶⁸ Högsta domstolen, mål B 6249-20, dom 2021-06-30.

⁶⁹ HovR över Skåne och Blekinge, mål B 2382-21, dom 2021-09-14, s. 12.

ganska märkligt att domstolen inte har större kunskaper om billighetsskäl, som trots allt varit en del av svensk rätt sedan 1989.

En allmän tendens kan urskiljas, nämligen att underinstanserna sällan motiverar sitt ställningstagande utöver ett mycket kortfattat uttalande om att medverkan inte varit av väsentlig betydelse. Det saknas i min mening ofta en redogörelse för bedömningsunderlaget i form av hur utredningsläget såg ut vid uppgiftslämnandet, graden av medverkan samt förhållandet mellan utredningsläget och de lämnade uppgifterna. Det är därför svårt att göra en mer ingående analys av domstolarnas resonemang, just för att underlaget är så knapphändigt.

I vissa fall förekommer en något mer utförlig motivering, men i kombination med att domstolen tar fasta på saker som inte ska vara relevanta för bedömningen. Ett exempel på detta är fallet med G.T där tingsrätten anför att utredningsmedverkan inte skulle ha varit nödvändig för fällande dom. Det är knappast möjligt att utläsa ett så pass högt ställt krav utifrån att uppgifterna ska ha väsentlig betydelse för utredningen, det saknas alltså stöd i rättskällorna för att medverkan måste ha varit nödvändig för fällande dom. Anmärkningsvärt i fallet med G.T är också att hovrätten slår fast att G.T:s uppgifter har legat till grund för den ytterligare åtalspunkten avseende förberedelse till mord, men medverkan anses ändå inte vara av sådan dignitet att den bör få genomslag vid påföljdsbestämningen.

Fallet med L.H är avvikande på så vis att såväl tingsrätten som hovrätten lämnar en mycket utförlig motivering avseende utredningsmedverkan. De lämnade uppgifterna anses ha varit av väsentlig betydelse, men då det gäller valet mellan fängelse på livstid och tidsbestämt straff tillämpar hovrätten det högre ställda kravet hämtat från det prejudicerande avgörandet ”Mordet med hanteln”, nämligen att det krävs billighetsskäl av särskilt påtagligt slag. L.H döms därmed till fängelse på livstid trots sin mycket omfattande medverkan.

I endast tre av de sexton redovisade domarna leder den tilltalades utredningsmedverkan till strafflindring. Det är värt att uppmärksamma att tingsrätt och hovrätt i samtliga dessa tre fall kommit till motsatta slutsatser i strafflindringsfrågan. Det ska också noteras att i två av dessa tre fall har utredningsmedverkan tillämpats i kombination med självangivelse, det framgår inte i dessa fall hur billighetsskälen har viktats och vilken betydelse utredningsmedverkan skulle ha fått som ensam strafflindringsgrund.

5 Slutsats och analys

Den straffrättsliga kontexten är förknippad med höga krav på rättssäkerhet. Rättssäkerhetsaspekten gör sig särskilt påmind i en situation där den tilltalade själv eventuellt bidrar till att en fällande dom kan meddelas. Som tidigare nämnt är förutsebarhet av yttersta vikt för att en konstruktion som medverkansinstitutet ska fungera tillfredsställande, det är mycket väsentligt att den tilltalade kan göra ett informerat val utifrån en prognos av de möjliga följderna.

Av rättsfallsanalysen framgår att underinstansernas tillämpning är spretig och i vissa fall bristfällig till en sådan grad att det får anses råda bristande förutsebarhet avseende medverkansinstitutets tillämpning. Detta illustreras inte minst av att tingsrätt och hovrätt kommit till olika slutsatser angående den tilltalades medverkan i samtliga tre fall där strafflindring medgavs. Domstolen har förvisso getts stort utrymme för en skönmässig värdering i det enskilda fallet. Det är däremot oklart varför domstolarna tenderar att inte lämna någon mer utförlig motivering till sitt ställningstagande, vilket är väsentligt för att upprätthålla en enhetlig rättstillämpning. I praktiken torde bedömningen av utredningsmedverkan te sig förhållandevis komplex. Utredningsläget just vid stunden då uppgifterna lämnas måste fastställas i efterhand utifrån ett i många fall mycket omfattande förundersökningsprotokoll, som inte anpassats på något vis för att underlätta i detta avseende. För att en så pass avancerad avvägning ska uppfattas som trovärdig och genomtänkt borde den få mer utrymme än ett kortfattat konstaterande kring huruvida medverkan varit av väsentlig betydelse eller ej. Det är sannolikt att underrätterna drar sig för att göra en mer utstuderad bedömning av utredningsmedverkan, då de inte utrustats med särskilt konkreta verktyg för att genomföra en sådan mer ingående utvärdering. Att domstolen ges utrymme att göra en skönmässig bedömning är inte i sig anmärkningsvärt eller problematiskt. Den måste dock ha tillräcklig

vägledning för hur bedömningen ska gå till, så att den skönsmässiga bedömningen inte riskerar att övergå i godtycklighet.

Billighetsskälerna har också försetts med en allmän uppmaning om restriktivitet, för att undvika sociala orättvisor och en oenhetlig praxis. Detta är sannolikt ännu en bidragande faktor till att underrätter tvekar när de tillämpar medverkansinstitutet. Det ter sig lätt att falla tillbaka på restriktivitet när det i hög grad saknas underlag för hur bedömningen ska gå till i praktiken. Jag ansluter mig i denna del till den kritik som anförts av Borgeke och Forsgren, nämligen att en allmänt hållen restriktivitet med tveksam motivering riskerar att hämma billighetsskälens genomslag på ett sätt som förmodligen inte var avsett.

En annan sak som komplicerar bedömningen är det något oklara förhållandet mellan utredningsmedverkan och självangivelse, som ofta förekommer tillsammans. Domstolarna verkar vara mer benägna att medge strafflindring när det föreligger flera billighetsskäl i kombination. Av de redovisade domarna är det endast ett fall där utredningsmedverkan lett till strafflindring utan att det samtidigt förelåg självangivelse. I syfte att klargöra medverkansinstitutets självständiga betydelse vore det därmed positivt med en tydligare avgränsning i förhållande till självangivelse.

När det kommer till fall med straffvärde motsvarande livstids fängelse måste avgörandet ”Mordet med hanteln” beaktas. I sådana fall iakttas särskild restriktivitet avseende billighetsskälens genomslag. Tillämpningen av utredningsmedverkan får redan vid tidsbestämda straff anses vara mycket restriktiv. Antalet fall där den tilltalade med hänvisning till utredningsmedverkan döms till tidsbestämt straff i stället för fängelse på livstid torde därmed bli försvinnande få, så till den grad att möjligheten till strafflindring i sådana fall blir närmast teoretisk.

En annan aspekt som är värd att belysa är hur utredningsmedverkan hanteras processuellt. Som tidigare nämnt finns ingen särskild struktur för hur den tilltalades medverkan ska hanteras under utredningens och rättsprocessens gång, det finns inte heller några lagstadgade rutiner för hur en misstänkt ens ska få kännedom om strafflindringsgrundens existens. I förarbetena nämns att man inte vill närma sig åtalsuppgörelse, det vill säga en ordning där åklagaren i högre utsträckning kan förfoga över påföljdsfrågan i samband med att en misstänkt erkänner eller medverkar till utredningen.

Åtalsuppgörelse är förvisso förknippat med egna risker som inte kan tas upp i detta sammanhang. En sådan modell skulle dock sannolikt läka vissa av de förutsebarhetsbrister som konstaterats här, då avståndet mellan den tilltalades medverkan och ställningstagandet avseende dess rättsliga betydelse blir väsentligen kortare. Den brottsmisstänkte får således större möjligheter att skapa sig en bild av vad medverkan kan leda till innan denne fattar sitt beslut.

Bristerna avseende förutsebarhet kan alltså inte enbart tillskrivas en undermålig tillämpning i underrätter utan följer till viss del av bestämmelsens utformning samt dess förarbeten. Rådande rättsläge innebär att den tilltalade får välja att medverka till utredningen på vinst eller förlust, utan att kunna förutspå huruvida uppgiftslämnandet kommer påverka dennes situation i lindrande riktning. Detta utgör en brist i rättssäkerhetskänslighet. Det är också otillfredsställande att en mekanism som är tänkt att skapa incitament ter sig så oförutsebar i praktiken. Ett incitament uppstår när ett visst agerande stimuleras genom att förknippas med någon form av belöning, i det här fallet i form av strafflindring. Om belöningen uteblir i för många fall trots att det önskvärda beteendet föreligger så skapas inget incitament. Förutsebarhet och konsekvens är alltså nödvändiga faktorer i sammanhanget. Då det i min mening råder bristande förutsebarhet får medverkansinstitutet anses ha misslyckats med ett av sina huvudsakliga ändamål, som var just att skapa ett incitament för att medverka till utredningen.

Högsta domstolen har nyligen meddelat dom i målet ”Narkotikadistributören”, det första fallet där utredningsmedverkan prövas i högsta instans. Frågan är huruvida avgörandet kan komma att förbättra rättsläget avseende de anförda bristerna. Prejudikatets kärna är att det ska räcka att den tilltalade medverkat på ett sätt som varit ägnat att på ett väsentligt sätt föra utredningen framåt, såvida åklagaren inte kan påvisa att medverkan varit betydelselös på grund av att uppgifterna redan var kända för polisen. Detta får anses vara ett välbehövligt förtydligande av det vaga och öppet formulerade kravet på väsentlig betydelse som följer av lagtexten. Domen är definitivt ett steg i rätt riktning, men det återstår att se i vilken utsträckning avgörandet tjänar till att lindra de noterade bristerna i underrätternas tillämpning.

Ett välfungerande medverkansinstitut bidrar till ökad effektivitet hos myndigheter vars resurser absorberas av omfattande brottsutredningar. Även ur ett brottsofferperspektiv finns vinster med utredningsmedverkan. Detta kan vid första anblick uppfattas som motsägelsefullt då det generellt anses ligga i brottsoffrets intresse att förövaren får strängaste möjliga straff. Däremot är inte sällan den tilltalades medverkan avgörande för att brottet ska kunna utredas till fullo, särskilt när det kommer till svårutredd brottslighet som exempelvis mord. Ett i sammanhanget talande exempel är fallet med L.H där offrets kropp kunde återfinnas först då L.H lämnat uppgifter om var den befann sig. Utredningsmedverkan kan på flera sätt bidra till att en av straffrättens grundläggande funktioner uppfylls, nämligen att ställa till rätta och så långt som det är möjligt återställa ordningen efter att en brottslig gärning begåtts. Det är därmed önskvärt att medverkansinstitutet klargörs och raffinerats ytterligare så att dess fördelar kan tillvaratas så långt som möjligt.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Borgeke, Martin & Forsgren, Mikael, *Att bestämma påföljd för brott*, Fjärde upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2021.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2021.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Ågren, Jack, Leijonhufvud, Madeleine & Wennberg, Suzanne, *Straffansvar*, Tionde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2018.

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Femte upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2017.

Ågren, Jack, *Billighetsskäl i 29:5 – Berättigande och betydelse vid påföljdsbestämningen*, Jure 2013.

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, Iustus Förlag, Uppsala, 2013.

Zila, Josef, *Om rättssäkerhet*, SvJT 1990 s. 284-305.

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1987/88:120

om ändring i brottsbalken m.m.
(straffmätning och påföljdsval
m.m.)

Prop. 2014/15:37

Strafflindring vid medverkan till
utredning av egen brottslighet

Utredningsbetänkanden

SOU 2019:38

Nya processrättsliga verktyg

SOU 2012:34

Nya påföljder

Övrigt

Rapporten *Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet*.
En kartläggning, Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Stockholm,
december 2016.

Prioriterade prejudikatfrågor 2021, Åklagarmyndigheten, januari 2021.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

Högsta domstolen, mål B 6852-20, dom 2021-07-14.

Högsta domstolen, mål B 6249-20, dom 2021-06-30.

Hovrätterna

Göta hovrätt, mål B 3278-16, dom 2017-02-03.

Svea hovrätt, mål B 7338-18, dom 2018-08-31.

Hovrätten för Västra Sverige, mål B 4603-18, dom 2018-11-28.

Svea hovrätt, mål B 9741-18, dom 2018-12-14.

Hovrätten för Västra Sverige, mål B 5412-19, dom 2019-12-23.

Hovrätten för Västra Sverige, mål B 3768-20, dom 2020-08-31.

Svea hovrätt, mål B 9311-21, dom 2021-09-01.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål B 2382-21, dom 2021-09-14.

Tingsrätterna

Eksjö tingsrätt, mål B 1004-16, dom 2016-11-24.

Solna tingsrätt, mål B 1127-18, dom 2018-06-29.

Göteborgs tingsrätt, mål B 3316-18, dom 2018-09-20.

Solna tingsrätt, mål B 3629-18, dom 2018-10-08.

Värmlands tingsrätt, mål B 3021-19, dom 2019-10-31.

Varbergs tingsrätt, mål B 3065-19, dom 2020-06-18.

Södertörns tingsrätt, mål B 5982-21, dom 2021-07-01.

Blekinge tingsrätt, mål B 2028-20, dom 2021-06-15.